

ADATOK AZ ABAÚJSZÁNTÓI CSIZMADIAIPAR MÚLTJÁHOZ

BAKONYI BÉLA

Az 1920-as években Abaújszántón, egy-egy országos vásár alkalmával, amikor a község csizmadiái felállították sátraikat, hosszú utat kellett megtenni annak, aki a sátorsor végére akart érni. A mesterek sátrain kívül a társulati tagság rendelkezésére állott a csizmadiaszín, melyben áruikat kínálták a csizmadiák. Érdekes látvány volt a 25–30 méter hosszú, 8 méter széles épületben látni a vásárló tömeget, szemlélni az áruikat kínáló mestereket. A pult fölötti lelógó álványon rendjében sorakoztak a csizmaremek. A béres, kubikus, szegényparaszt vevők a zsiros, vájt csizmákat keresték, a falvak parasztleányei, asszonyai a fényes, fonásdíszítéssel, gombbal felékesített bokszcsizmákat. A szántói csizma egy-egy országos vásár alkalmával vonzotta a gönci, encsi, szikszói, szerencsi járás falvainak lakóit.

A második világháború után már rohamosan fogyott a mesterek száma; a virágkorában 80 mestert, legényeit, inasait számláló társulat felére, negyedére csökkent, majd a hatvanas években teljesen elsorvadt. A gyáripar, a divat változása felszámolta ezt a sajátos ipari közösséget. A mesterek, a segédek más munkahelyet kerestek, csak egy-két öreg ült a bankli mellett a vájt kerekcsizmákban. Dolgoztak, mint foltozó, javító suszterek. Egy-egy öreg mester még ma is sokat mesél régi életükről, egy-egy kupica mellett: „Amikor Rakamazra mentünk vásárra, éjszaka indultunk el szekérral. Ha hideg volt felvettük a vásári bundát, no meg melegített a jó fajta pájinka: soha nem szundikáltunk, beszélgettünk a mesterbarátokkal (egy fuvarossal 2–3 vásároló is ment). Többen elmesélték az úton még az apjuktól, nagyapjuktól hallott betyártörténeteket, előhozakodtak a csizmadia szekereket megtámadó útonállóik igaz történeteivel. Így a szekéren utazók beszéd témája kizárta az alvást, – de az utak rossz állapota is gondoskodott arról, hogy a szekerek rázkódtatása ébren tartsa az embert. Amikor a zombori csárda mellett mentünk el, éberebbek lettünk mint más útszakaszon, mert ennél a csárdánál sokszor megtámadták a vásárolókat.” Ilyen és ehhez hasonló történeteket, vásárra utazó élményeket szívesen mesélgetnek az öreg csizmadiák, valahogy könnyebb a lelkük, ha visszaidézik a régi idők emlékeit.

A csizmadiaipar háttéré és szervezete: Abaújszántó népessége 1790–1982 között a következőképpen alakult: 1790: 3500, 1850: 4100, 1880: 4274, 1890: 4100, 1900: 4603, 1930: 4969, 1941: 4908, 1949: 4567, 1960: 4586, 1965: 4086, 1982: 4138.

Ha a létszámingadozásokat figyelembe véve átlagszámítást végzünk, melynek alapján kb. 800 oldal jegyzőkönyvi anyag, és figyelembe vesszük a csizmadiaszín befogadóképességét, általában 60 mestert számolhatunk két segéddel, egy tanulóval. (Volt ahol dolgozott 4–5 segéd, de voltak magányos öregek is.) Tehát a szakmát gyakorló, szervezett iparosok száma községünkben 180–200 főre volt tehető, ami a község lakosságának 5%-a. Ez a számarány egy község életében mindenkor jelentős és meghatározó volt.

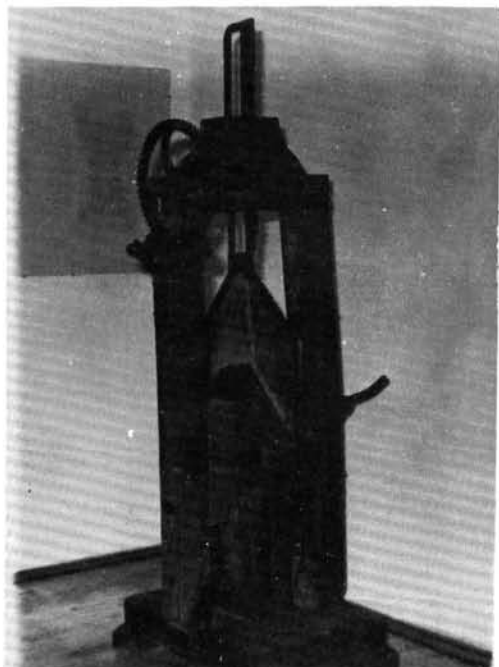

1. kép. Csizmadiaműhely a helytörténeti gyűjteményben
(A képek Antal János felvételei)

A csizmadiacéh elöljáróságát a *céhbiztos*, *főcéhmester*, *másod céhmester*, *céh jegyző*, az *atyamester*, a *kulcsos bejáró*, a *másodbejáró* és két *céh szolga* alkotta. A céhbiztost, aki jogi személy volt (bíró vagy ügyvéd) a közgyűlés először választotta meg, hogy a többi tisztségviselők – akik hasonlóan közgyűlésen lettek szavazatok alapján megválasztva – letegyék kezébe az esküt. A céhbiztos védte a kézműipari közösség jogi érdekeit, mint legfőbb választott személy a közgyűléseken elnökölt, ellenőrizte a mesterek szerződés kötéseit a tanulókkal és a legényekkel szemben. Ebben segítőtársai voltak a fő- és másodcéhmester. A céh elöljáróságnak joga volt pénzbüntetést kiszabni; ezek törvényességéről győződött meg a céhbiztos. Ilyen pénzbüntetést maga után vonó szabálytalanságok voltak: a mesterek visszaélései alkalmazottaikkal szemben, mesterlegények, inasok magatartásbeli problémái (fajtalan beszéd, anyaglopás, ittasság stb.). Ugyancsak büntetéssel járt a vásárhelyeken tapasztalt szabálytalanság (árrágítás, kontártermék árusítása, a kijelölt árulóhely el nem fogadása, mestertársakkal, vagy vevőkkel szemben tanúsított durva beszéd alkalmazása). Az elöljáróság által kiszabott pénzbüntetések jogi érvényességét a céhbiztos vizsgálta felül. Éberrel ellenőrizte, hogy a közönséges, vagy közgyűlések szabályosan lettek-e összehívva (hirdetés, tábla kiküldetésével). Gondja volt a gyűléseken a szavazatok tisztaságának elbírálásában.

A főcéhmester és helyettese, a másod céhmester felgyűjtötte és előkészítette minden azon testületi ügyeket, melyek a céhbiztos által intézkedést vagy szentesítést igényeltek. Megszervezték az atyamester által javasolt csizmaremek szakmai felülbírálatát, a legényeket vándorló, tapasztalatot szerző útra indították, személyeiket megfelelő hivatalos iratokkal ellátták.

A céhjegyző rendszerint jó írású mesterként lett erre a funkcióra kiválasztva. Kötelessége volt közönséges és közgyűléseken a jegyzőkönyveket vezetni, gyűlés előtt az előző gyűlés jegyzőkönyvét a hitelesítők megnevezésével felolvasni.

2. kép. Ványológép

a közgyűlés, vagy rendkívüli gyűlés kizárta a céh kebeléből. A céh előljárási irodájában kezelték a „szent cél” pénztárakat. Négy egyház él a községben (római katolikus, református, görög katolikus, evangélikus). A céh tagsága – vallási megoszlás szerint – minden hónapban tagdíjat fizetett be az egyházi szent cél kasszába. Sokszor előfordult, hogy megbotránkozottató káromolásért, vagy egymás jogtalan megbántásáért az előljárási büntetéspénzt szabott ki, melyet az illetőnek kötelessége volt befizetni a megjelölt szent cél kasszába. Az előljárási elhalálozás esetén *koporsó segélyt* utalt ki a szent cél kasszából, vagy szegényeket, ínségeseket jutalmazott, segélyezett. De az is törvényszerű volt, hogy kamat ellenében kölcsönöket folyósítottak ebből a keretből. A közönséges gyűlés és közgyűlés szigorúan őrködött azon, hogy a kamatok pontosan befolyjanak a pénztárakba. A csizmadiacéhre – később ipartestületre is – jellemző volt az egyházak megsegítése egy-egy értékes tárgyi adományozással. Ilyenkor külön gyűjtést szerveztek az illetékes egyházak tagjaitól, mivel a szent cél pénztárak nem bizonyultak elegendőknek. Ily módon adományozták a római katolikus egyháznak csillárt, örökmécsést, mozaikablakot, zászlót, a református egyháznak márvány úrvacsoraasztalt, az evangélikus egyháznak az orgona felújítását. Ezek a tárgyak a mai napig is láthatók az egyházak templomaiban.

Az atyamester mellett működött még az ifjúságvezető-mester. Ez a személy egy fiatalabb, de nagy tekintélyt élvező mester volt, aki összefogta a fiatal legényeket és tanoncokat. Heti egy alkalommal felolvasást tartott részükre, műkedvelő előadásokat, táncmultságokat rendezett, húsvét harmadnapján pedig mivel ez hagyomány községünkben, batus kirándulást szerveztek a Sátorhegy és a Krakkó közötti völgybe.

Az atyamester (akinek külön hivatala volt) a személyi és szakmai ügyeket intézte, egymaga, vagy választott társaival képviselte a céhet más városok, vagy községek által rendezett vásározási gyűléseken, ahol kijelölték az áruló helyeket.

A céhrendszer virágkorában, amikor 200 főre volt tehető a foglalkozást űzők száma, nagyon sok személyi ügy adódott. Ezek: katona sorozásra előállítás, katonaidő letöltése után munkába állítás, javaslattevés, csizmaremek elbírálására, bekebelezési és elbocsátási eljárásokra javaslattevés.

Aki mestervizsgát tett, azt a céh hivatalos közgyűlésen a kebelébe fogadta. A főcéhmester buzdító beszédet intézett az új mesterhez, s a régi mesterek ünnepélyesen kezelték vele. Azt a mestert vagy legényt, aki a közszellem megsértésével, vagy egyéni magatartásával oly súlyosan vétett a községnek s közizlésnek, hogy nem volt méltó tovább a céhtagságra,

A kiszolgáló személyzethez tartozott a kulcsos bejáró, másodbejáró és a két céhszolga. Ezek feladata volt a céh hivatalos helyiségeinek tisztán tartása, fűtése, a csizmadia-árulósín takarítása, összejövetelek, gyűlések szervezésénél, az értesítés (tábla) kihordása.

Fejezetek a céh történetéből: Az abaújszántói csizmadiaipar legrégebb írásos emléke 1798-ban kelt. Magyarra fordítva „Nemes Királyi Szántói Csizmadia céh színyének meghagyattatása felől” címet viseli.¹ Ezt az okmányt a „Felsőleges Camerális Regéczi Uradalom Úriszéke Tállyán” adta ki. Ez az irat egy korábbi vita perdöntő írása.

A szántói csizmadiacéh egy csizma-árulósínt építtetett saját vagyonából és a tagság közadakozásából, mely 35 méter hosszú és 8 méter széles építmény volt. (Ez a csizmadiaszín 1980-ig fennmaradt). Az árulósín megépítését az tette szükségessé, hogy a vásárok alkalmával az utcán felállított ponyvasátorokban a csizmát áruló mesterek ki voltak téve az időjárás viszontagságainak, sokan közülük megbetegedtek. Megépült az árulósín, s mivel az utcán a sátorarúsítás megszűnt, tovább nem fizettek az úriszéknek vásározási helypénzadó. Hosszú vita után az úriszék belátta, hogy a csizmadiáknak igazuk van, a továbbiakban saját helyiségükben árulják a csizmát. Így a fent említett okiratban elállt követelésétől, elismerte az építmény jogosságát „színyének meghagyattatása” jóváhagyásával.

Az abaújszántói csizmadiacéh mesterei szekérfuvarral, a szekér alakjához (trapéz alakú) konstruált erős, bevasalt vásározó ládákkal szállították áruikat a sokadalmakra. Írott és recens adataim szerint a leggyakrabban látogatott vásározó helyek a következők voltak; *Alsóvadász, Bódvaszilás, Bodrogkeresztúr, Edelény, Halmaj, Hernádvécse, Hidvégardó, Krasznokvajda, Szendrő, Szikszó, Szin, Szerencs, Encs, Felsővadász, Forró, Sárospatak, Mád, Rakaca, Sátoraljaujhely, Tokaj, Tállya, Taktaharkány, Tiszalúc.* Egy 1822-ben Bodrogkeresztúrból keltezett irat a következőket említi: „Alább írtak meg ösmerjük hogy minek utána az 1816-os esztendőben Privilegiáló Bodrogkeresztúr városába a Csizmadia Mester Enberek között szükséges árulóhely újonnan rendbe hozatott a Nemes Szántó városában lévő Csizmadia céhbéli mesterembereknek rendeltetett.”² Ezen írás részletesen foglalkozik a vásárok alkalmával kijelölt árulóhelyek odaítélésével. Megjelöli, hogy a céhek a vásártér északi vagy déli oldalán áruljanak sátorban, vagy színben. Ilyen vásárhelybiztosító, „tudósító üzenetet” küldött Sátoraljaujhely városa is 1846-ban.³

A vásárhelyek biztosítása s a törvényes árulási rend betartása jelentette a céhben dolgozó mesterek működési feltételeit. Ha a vásártér szűknek bizonyult, minden intézkedést megtettek a bővítés érdekében. Ezt jelzi az alábbi jegyzőkönyvi kivonat is: „Albert Mártony kis Czéh mester által fel terjesztetett, hogy a szerentsi vásárhelyen elvonuló vasút által az árulóhelyek megkevesedtek, amit is a városi előljároság tekintetbe vett és megígérte, hogy az vásárhelyet meg fogja bővíteni, oly formán, hogy a Szántói és Tályai Czéh előljárosói a jövő vásár előtt 14 nappal Szerents városa előljárosói előtt megjelenjenek és a vásári hely szín meg fog bővíteni. Határozat: Ez indítványt a gyűlés elfogadta és a fent írt mestertársak elhatározták hogy a Czéh kebelébül három egyén küldessen akik jelen legyenek a Szerentsi vásárhely kimutatásán.”⁴

1. Eredeti okmány megtalálható a Helytörténeti gyűjteményben.

2. Eredeti okmány megtalálható a Helytörténeti gyűjteményben.

3. Eredeti okmány megtalálható a Helytörténeti gyűjteményben.

4. 1872. ápr. 21-én megtartott főcéhmesterei kisgyűlés jkv. I. Tárty.

A fegyelem biztosítása a céh közösségen belül: Az a hagyománytiszteleten alapuló erkölcsi szellem, mely a vezetésből sugárzott, s gyakorlatilag a tagság egészére hatott, meghatározó volt a céh életében. Szinte minden cselekedet a kiváló munka elérésére volt ösztönző s a gyűlések javaslatai, vagy a dolgozókat irányító dicséret, dorgálás, pénz-büntetések (gyakran kizárások) az embernevelés szolgálatában álltak.

Választékos stílusban írták a céhgyűlések jegyzőkönyveit. Pl.:

„Tekintetes Czéh Biztos Úr sajnálkozását, sőt megütközését nyilvánította azon amint értésére esett előbbi Czéh Biztos Komjáti Sámuel urat minden ok nélkül s oly tiszteletlenül elhagytuk, s azt nem szeretné ha vele is így történnék. Általános éljenzésben tört ki a gyűlés öröme és kinyilatkozott, bár ezideig így viselte is magát a társulat, Tek. Barthus József Czéh Biztos Úr a gyűlés összes tagjait a szép egyetértés és értelmes tanácskozásért megdicsérvén azt felosztottnak nyilvánította.”⁵

A remekest sikeres munkája elismerése után az előljáróság és a gyűlés résztvevői mesterré avatták, a céhközösség kebelébe fogadta. Szép aktus volt ez, mely a munka értelme után a tekintélytiszteletet, a megbecsülést segítette elő.

A céh alkalmanként súlyos büntetéssel torolta meg a különféle vétkeket. Pl.:

„Főczéhmester Motsár András által jelentés tétetett, miszerint mestertársunk Sipos András inasa Rohály András mestertársunk Éliás Istvántól egy szattyánt, egy kerekítőt és egy zsebbeli kést elorozván, mely hibás tettjét az említett inasnak a gyűlés tárgyalás alá vegye. *Határozat* Miután Sipos András inasa Rohály András lopásban előterjesztett hibás tettje megvizsgáltott és az inas Rohály András lopás bűnét a gyűlés előtt beismerte és ő lopott egy szattyánt, egy kerekítőt és egy zsebbeli kést mely lopás beismert bűnéért elhatározottatott miszerint társulatunk tagjai között a mesterségtanulást többé nem folytathatja.”⁶

Ugyancsak lopás bűnéért (1 kancsó bor) két mesterlegényt kizártak a céh kebeléből.⁷

A fegyelmet, a munkára nevelést a leírtak szerint drákói szigorral biztosították, de erre szükség volt mert a szervezett munka alapfeltétele volt a hatékony munkamódszer átadása a legényeknek és inasoknak. Nagyon tanulságos boncolgatni a céhrendszer munkára nevelési fokozatait. Az inaséveket követte a mesterlegény fokozat. Ebben az időszakban kellett a mesterjelölteknek megismerkedni a szakma minden fortélyával. Amikor vándorlegénységre érett a csizmadia, a céh előljárósága ellátta a szükséges iratokkal, s vándorló útjára engedte. A vándorló időszak alatt a mesterek bejegyezték a vándorlegény könyvébe a szakmai véleményüket, a legény magatartását minősítették. A vándorévek munkakörülményeit csak fegyelmezett ifjak tudták úgy kamatoztatni, hogy remek készítésre vállalkozzanak.

A céh újraszervezésére, céhvezetőség, tisztségviselők hivatalos beállítására, a csizmadiacéh megújulására egy nagy elemi csapás, tűzvész kiheverése után került sor. A korabeli hiteles jegyzőkönyv fennmaradása teljes egészében festi a szomorú képet, mely községünket érte.⁸

5. 1870. jan. 8-án megtartott céhbiztosi közgyűlés jkv. II. Tárgy.

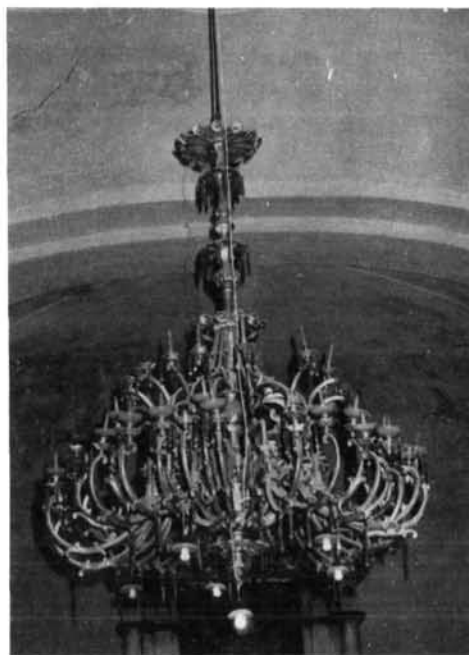
6. 1872. ápr. 21-én Főczéhmesteri kisgyűlés jkv. III. Tárgy.

7. 1872. aug. 18. Közgyűlés jkv. I. Tárgy.

8. 1869. A tűzvész leírása: „Emlékezetül”.

3. kép. Az evangélikus templom orgonája

4. kép. Csillár az evangélikus templomban

„Emlékezetül! 1869 év április 29-én borzasztó szerensétlenség érte Városunkat: ugyanis nevezett napon nyoltz óra tájban oly szélvihar támadt mely minden jó érzésű embert remegéssel töltött el, s akaratlanul is azon sóhajtozásra nyíltak meg az ajkak Uram őrizz meg a tűzveszélytől; és ime 11 óra tájban midőn a vihar éppen a legerősebb fokot érte el, hangzik a vészkiáltás s arra a legbátrabb is megrendülve fut a vész színhelyére, a város derekán a nagy utcán 241 ik számú ház nagy szalma fedele ösmeretlen okból kigyulladván a roppant szélvihar által a láng tűz csomók a városra széjjel szórattak, iszonyú lett a veszély: oltásról szó sem lehetett, vagyonmegmentés életveszéllyel lett eszközölhető ezért is saját élete biztosítása végett menekült aki menekülhetett: s néhány percz alatt léngtenger borította a város egész alsó részét: leégett 227 ház melléképületeivel együtt és ami városunkban hallatlan volt a házak csaknem mind beégtek; elhanvadt temérdek bútor, életnemű, gazdasági eszközök, háziállatok: de ami ezeknél rémítőbb emberélet is esett áldozatul a tűzveszélynek ugyanis Kender István neje az udvaron szénné égve találtatott, maga összeégve pár óráig keserves kínok közt még élt, de estére meghalt, másnap egy koporsóban temették el Nagy Sigmund úr udvarán egy Szepességi leány, aki menyasszony volt szénné égett, Vas Sámuel szinte udvarán találtatott társulatunk egy tagja Nagyodi Sámuel az előtti éjjel meghalván a teritőn szénné égett s így a tűz utáni napon őt megégett lakóstársunk nagy részvét nyilvánítás mellett temették el: még sok azoknak a száma, akik kisebb nagyobb sérüléseket ijedtség füstbelehellés által betegséget kaptak, s később vagy meghaltak vagy csak nehezen lábadtak fel Társulatunk tagjai közül 27-en és 4 özvegy mesternő, összesen 31 en szenvedtek tűzkárt.

Az egész város népe ezen szerencsétlen eset által iszonyún le hangoltatott, jajgatás sírás töltötte be az egész város minden részét, mert alig akadt oly lakós ki vagy maga vagy rokona vagy jó barátja nem szenvedett volna ezen csapás által: hanem ezen általános lehangoltságban néhány jó lelkű azonnal segélyezésről gondolkodtak s úgy helyben adományok gyűjtettek mind mindenféle kérelem levelek eresztettek az ügyefogyottak részére segély gyűjtés végett.

S hála a jó Istennek még nem veszett ki az emberiség kebléből a nemesebb érzelem, vetélkedve jöttek a segedelem nyújtással, életneműt, pénzt adományoztak a szerencsétlen károsultak segélyezésére: Ezen begyűlt kegy adományok az aszt kezelő bizottság által híven s kiszámított arányban több ízben szét osztottak”

Az 1869. május 9-i közgyűlés a tűzkárosultak helyzetével és megsegítésével foglalkozott:

„1. Czéh mesterileg előterjesztvén, hogy a tűz által károsult tagtársak czéhpénztárból segélyezése miatt a gyűlés tanácskoznai és azon összeget mely a segélyezésre fordítandó meghatározni legyen szíves. Közakarattal határozatott, hogy a tűzkárosult mestertársak 2 Ft-al, a mestertársnők 1 Ft-al segélyeztessenek és ez azonnal eszközöltetett is.

2. Czéh mesterileg előadott, hogy az ügyben kívánatos lenne ha egy néhány ösmertebb czéh társulatokhoz kérelmező levelek bocsájtatnának, egyszersmind kebelünkben is történne gyűjtés. Ezen előadás általános helyeseltetett felkértevén a czéh előjáróság, hogy ezt mielőbb foganatosítsa és eredményéről tegeyen jelentést. Ennek folytán május 17-én 9 czéh társulathoz, úgymint Niregyházi, Miskolczi csizmadia és timár, Kassai Rima Szombati csizm. és timár Újhelyi, Tállyai és Gönczi chéhek-hez kérelem folyamodások Tekintetes Czéh Biztos Úr aláírásával póstán menesztettek.⁹

F. évi július 4-én megtartott közgyűlés jegyzőkönyve szerint:¹⁰

„Czéh mesterileg előadott a kibocsájtott kérelmező levelekre összesen 189 Forint 70 fillér jött be. Határozatilag kimondatott, hogy a károsult mesterek egyforma arányban, az özevgy mesternők félarányban részesüljenek. Így a mesterek 6 Ft. 66 fillért a mesternők 3 Ft-ot kaptak.”

A minden elképzelést felülmúló csapás, mely Szántó városát érte, nemcsak a céh további munkájára, de az egész helység életére bénító hatással volt. 227 ház, minden felszerelésével megsemmisült, s ez hatással volt a település egészére. Nagyon összefogott kollektív (családi, rokoni, baráti) segítségre volt szükség, hogy a katasztrófát átélte családok fedél alá kerüljenek.

Az ipartársulat megalakítása: Az 1873-as ipartörvény elrendelte a céhek ipartársulattá való átalakítását. A szántói céhnek a Miskolci Csizmadia Ipartársulat küldte meg az alapszabály mintát, s ennek áttanulmányozására, helyi alkalmaztatására egy öttagú bizottságot választottak meg. Az eddigi céh címe is megváltozott, ezután Szántói Csizmadia Ipartársulat lett a neve. Elnök, elnökhelyettes irányította a társulatot, valamint a társulat jegyzője tartozik az adminisztratív munkákat elvégezni. A háromtagú vezetőségen kívül megválasztásra került egy 12 tagú választmánytestület is. Egy évszázadon át beállt, a gyakorlatban eredményesnek mondható ipari közösség életét alakította át az új ipari törvény.

Az átmeneti időszak a szántói csizmadiáknál érezte káros hatását. Két csoportra szakadt a társulat. Az egyik csoport Motsár András vezetésével a volt czéhpénztár vagyónát javasolta szétosztani, – s a zavaros időkben elnökké választatta magát, de a helyreállított rend után tisztségétől megfosztották őket.

9. 1869. május 9. Rendes közgyűlés 2. Tárgy.

10. 1869. Főcéhmesteri kisgyűlés jkv. júl. 4. I. Tárgy.

5. kép. A római katolikus templom örökmécse

6. kép. Úrvacsoraosztó márványasztal a református templomban

A fellelhető korabeli iratokból (jegyzőkönyvekből) kitűnik, hogy a társulat többsége, később egésze elismerte ugyan az ipartörvényt, de évek teltek el (1873–1875) amíg megszilárdult a munkát biztosító rend és fegyelem, s ez ideig ragaszkodtak a korábbi céh szervezeti élet általuk jónak, hasznosnak vélt tevékenységéhez. A céhbiztos, atyamester gyakorolta hivatalát, felléptek a fegyelmetlenkedőkkel, a lopás büntetteket elkövetőkkel szemben.

Az ipartörvény a csizmaremek bemutatását beszüntette. A céhrendszer évszázados hagyománya, mely a minőségi ipari munkát volt hivatott elbírálni, többé nem létezett. Ezzel megszűnt a mesterré avatás szép szertartása is. Szántón az utolsó remek bemutatásáért Somosi József mesterlegény folyamodott 1875. dec. 31-én. A gyűlés válasza az alábbi volt: „Kérése elfogadtatott, minthogy azonban többé remeklésre szükség nem leend, a fizetendő kebelezendői illeték aként állapíttatik meg, minden bekebelezendő fizet 42 forint átalánt, azonban a mesterfiú 10 forint elengedésben részesítenek, mely jog a mesterlányokra is kiterjesztetik azon esetben ha bekebelezendő ifjúhoz megy férjhez.”¹¹ Itt is megnyilvánul a társulat saját autonómiája: ha egy mesterfiú mesterlányt vesz feleségül, az illeték befizetésekor kedvezménybe részesül.

A jótékonykodás szép példáját mutatta a társulat 1878 októberében, amikor is Miskolcon „iszonyú árvíz” pusztított, hogy a segílyt kérő csizmadiáknak 20 Forint pénzsegélyt utalt ki. Ez a megértő támogatás arra való hivatkozással történt, hogy egy évtizeddel előtte a szántói tűzkárosultaknak segítséget nyújtottak a miskolciak.

Nagyon tiszteletreméltó a társulat atyamesteri hivatalának ifjúsággal foglalkozó tevékenysége. A fiatalok nevelési eredménye kézzelfoghatóan pozitív természetű. Erre vonatkozóan idézem az 1881-es évi egyik jegyzőkönyvének egy részét: „Társulati elnök által előadatott, hogy Szabó József csizmadia segéd katona szolgálatban lévő Bécs állomás-

11. 1875. dec. 31. Számadási és nyitási közgyűlés IV. Tárgy.

helyéről, mint mesterfi a társulatban lévő bekebelezés céljából magát beiratni és az illető 5 Ft. tagsát levélben elküldötte.”¹²

A céhrendszert felváltó ipartársulati közösség időszakában a csizmadia árulósínben a társulat érdem szerint osztotta be az árulóhelyeket. A bejáráshoz közel lévő pultokat a társulat vezetői, érdemes mesterei foglalták el, a szín hátsó részébe a fiatal mestereket osztották be, s a legutolsó helyre azok kerültek, akik fegyelmileg, büntetésből, jegyzőkönyvi határozattal ide utasítottak.

1885-ben az elnök felhívást intézett írásban a társulati tagokhoz, pénztári adósságuk rendezésére. Ugyanis ha egy segéd mesterré vált, – illetéket kellett fizetni a társulat pénztárába. Az akkori jogszabály lehetővé tette, hogy ezt részletekben is kifizethette. Ugyancsak illeték fizetésre volt kötelezett az a mester, aki a társulat kebelébe kívánt lépni. Mivel a fizetések a tagok egy része elhanyagolta a korábbi erős céh fegyelem meglazulása miatt, egy mester illetlen, dölyfös választ küldött a felhívásra: „firkának” nevezte az elnök írását, s kifejezésre juttatta, hogy az elnök a városban szaladgáló kutyának parancsol. Ezzel az ügyvel a közgyűlés foglalkozott, s a határozatokból kitűnik: „... ha a régebbi céh rendszer állna, tagjai sorából törölné az ilyen mestert, de mivel oly hatalomkörrel nem rendelkezik, a társulat, tehát egyszerűen megveti: bár árulósínben, vásárokon egy év lefolyásáig a legvégen árulhat. Kimondatott ezen határozatnak a vele való tudatása mihez tartás végett.”¹³ Amíg a céhes világban előjáróság, kizárhatta soraiból a súlyos vétséget elkövető csizmadiát, az ipartestületnél nem volt erre lehetőség, de mint büntetőszankciót az árulóhely beosztását alkalmazhatta. A vétkes csizmadia hosszú ideig volt kénytelen állni a büntetést, de mikor látta, hogy árúja nem fogy vásárok alkalmával, a szolgabírói hivatalhoz folyamodott sérelme elintézése érdekében. A szolgabíró beidézte a társulati elnököt és az ügyészt, s a meghallgatások után meghozta ítéletét: jogos volt a társulat büntetése, ezért a vétkes folyamodjon a társulati vezetéshez, a közgyűléshez, s ott várja büntetése megváltoztatását.

1885. július 19-i keltezéssel T. Gy. kérelemmel fordult a társulat tagságához. Ebben az írásban a csizmadia bevallja bűneit, s kéri a társulatot változtassa meg ítéletét, s adja vissza az árulósínben és a vásárokon a korábbi kijelölt helyét. Az anyagi gondok átnevelték a mestert, szinte kenyere függött a súlyos büntetés felfüggesztésétől. Nagyon érdekes megfigyelni a közgyűlés határozatát, mely jóhiszeműséget, engedékenységet mutat, visszaadja árulóhelyét is, de egyben bírál is, hogy a társulatot meghurcolta a szolgabírói hivatalban:

„A közgyűlés látva, hogy a kérelmező hibás tettét megbánván, kéri a gyűlést, a gyűlés késznek nyilatkozik megbocsájtani, bár ezelőtt is ha meghunyászkodási módon kérelmezett volna a társulati tagok lettek volna méltánylással, de azt nem téve poncziustól pilátusig járván az egész gyűlést maga elibe zúdítván, köszönje a maga önfejűségének, hogy ilyettén képpen meghurcoltatott, amely nem a társulat mint erkölcsi testület szégyene de a tulajdon maga megátalkodottsága és a maga dölyfösségének folyása, egyébiránt a rendes régi helyét visszaadja a közgyűlés azon feltétel mellett, ha minden egyes tagtársakkal kezét fog, s mindenkit megkérend: amit megtéve a színben, mint vásárokon ezután a rendes helyét foglalhatja.”¹⁴

12. 1881. okt. 23. Közgyűlés I. Tárgy.

13. 1885. jan. 11. Választmányi ülés I. Tárgy.

14. 1885. máj. 25. Közönséges gyűlés I. Tárgy.

Tehát az új közösségben a csizmadiatársulatban szükség volt a meglazult fegyelem megszilárdítására a társulati vezetésnek a tekintély helyreállítására. Az iptartörvény bevezetésének első időszakában, a fordulópont idején újra meg kellett alapozni a közösséget. Minden további tevékenység alapja volt a fegyelem, s ennek stabilizálása magával hozta a vezetés és egymás megbecsülését, a fiatalság támogatását, a közbayon gyarapítását, az áru minőségének javítását.

Az iptartörvény eltörölte ugyan a remek bemutatását, de a közgyűlés határozatilag kimondta (1885), hogy a mesterek vásárra-, színbe való eladásra szánt termékeit 3 tagú múltató bizottság vizsgálja felül, s a hibás, rossz anyagból vagy kontár-módon készült terméket kivonja a forgalomból, árusítását megtiltja. Ezt az intézkedést saját maga múltja, hírneve és becsülete alapján hozta a társulat.

Az évi közgyűlések, a havi választmányi és kis gyűlések tárgyai a szakmai és személyi ügyek programjai mellett alkalmat adtak a helyi, országos és nemzetközi eseményekben való tájékozódásra.

Az 1896-os „Millenniumi ünnepséget” nagy szervezettséggel ünnepelték meg: „1896. május 6-án közgyűlés tartatván, tekintetes társulati ügyész úr jelenlétében, amely több tagtársak felszólaltak, hogy az ország ezredévi fennállása emlékére egy zászlót, összejövetelre egy vacsorát készítsen.”¹⁵ Ugyanez a szervezettség ismétlődött meg 1902. szeptember 19-én, Kossuth Lajos születésének századik évfordulója alkalmával. A hazafias összejövetel emléket jegyzőkönyvben örökítették meg: „... az ünnepély nagyon szépen folyt le és nagy lelkesedés fogta el minden hazaszerető honfi szívét”.¹⁶

1908-ban Abaujszántó keleti oldalán emelkedő Sátor hegy a néphiedelem alapján „morgásokat hallatott magából”. Alakjára nézve a Sátor a Zempléni-hegység sok hasonló hegyével együtt vulkanikus eredetre vezethető vissza. Nem tudni a hegy „morgása” valóban észlelt jelenség volt-e, de a lakosság hiedelme oda vezetett, hogy közös akarattal egy hatalmas keresztet ácsoltak össze, s a hegy „megnyugtatására”, a vulkanikus veszélytől való félelemből indítatva, nyolc ökörrel a hegytetőre vontattak, s a hegy csúcsán felállították. A társulat is hozzájárult anyagiakban a kereszt felállításához: „A római katolikus tagok a templomi öröklámpa alapjának a kibővítéséhez 20, azaz húsz koronával, tovább a Sátoron felállítandó kereszthez 10, azaz tíz koronával járultak hozzá”.¹⁷

A társulat tagsága együttérzését fejezte ki az 1909-i dél-olaszországi földregés áldozatainak hozzátartozóinak: „A Bizottmány a dél-olaszországi szerencsétlenül jártak részére 10 korona segélyt szavazott meg.”¹⁸

A társulat működése századunkban: Az első világháború négy éve erősen befolyásolta az abaujszántói csizmadiatársulat tevékenységét. A társulat fele, mesterek és legények bevonultak harctéri szolgálatra. Az itthon maradt öregek csak vegetáltak, nehezen jutottak bőranyaghoz, a tartalékok elfogytak. Tiszteletreméltó vonás volt a társulat szellemében háború alatt is a közéletbe való bekapcsolódás, a karikatív megnyilatkozás. 1916-os jegyzőkönyvben olvasható: „A közgyűlés az erdélyi menekültek részére 40 koronát szavazott meg. A hadba vonult tagok családjai részére 5–5 Forintot szavazott meg a közgyűlés”.

15. 1896. máj. 6. Közgyűlés I. Tárgy.

16. 1902. szept. 14. Bizottmányi ülés I. Tárgy.

17. 1916. szept. 10. Bizottmányi ülés I. Tárgy.

18. 1919. dec. 19-i Közgyűlés I. Tárgy.

A nehéz körülmények között élő ipari közösség szervezeten folytatta munkáját. A fegyvelmen, a korábban törvényként fennálló közgyűlési határozatok szellemében, semmit nem változtatott a hosszú háborús időszak. A frontról hazatértek újra a banklihoz ültek, fiatalok tömegesen jelentkeztek mesteri bekebelezésekre, az anyagbeszerzést megszervezték, s a társulat előjárói visszaállították a korábbi, jól működő társulati munkarendet.

A Tanácsköztársaság rövid ideje alatt a társulat tekintélyes tagjai bekapcsolódtak a községi direktórium munkájába, a csizmadiák szervezeten részt vettek a népgyűléseken, mint munkásközösség jobbára magáévá tette a proletariátus eszmeiségét. A tanácsköztársaság bukása után egy átirat érkezett a fősztolgabírótól a társulat elnökéhez, melyben a fősztolgabíró 4000 Forint pénzsegély befizetést kér a társulattól járási csendőrszakasz megalapítási hozzájárulásként. Erre a társulat a következő választ adta; „*Határozat*: A közgyűlés többek felszólalása után elhatározta, hogy a felszólításnak eleget nem tehet, mert a tagok 3/4 része hadba volt vonulva, így iparát nem folytathatta, elég anyagi bajai vannak, aki pedig hadba nem volt, azok többnyire öregebb tagtársaink, ilyen anyagi áldozatra nem képesek annál is inkább, mert az áruló csarnokunk javítására a közelmúltban 700 koronát kellett fizetni, a pénztárunk oly kicsi, hogy abból fedezni nem tudtuk így azt is a tagok pótlás címén rakták össze, mely már elég megterhelés a tagokra. Iparunk pedig most is annyira pang, hogy a mostani drága megélhetés és a drága uzsora áron beszerezhető nyersanyag mellett, habár a hazafiságot szívünkön viseljük, de semmi áldozatot nem vagyunk képesek hozni. Ezen határozatunk átadására felkérjük az elnökséget, hogy Dobozi István fősztolgabírónak adja át és ezen 4000 korona összeg kifizetését ruházza olyan egyénekre, akik a háború alatt meggazdagodtak és semmi anyagi gondal megterhelve nincsenek.”¹⁹

1920. július 6-án szintén egy fősztolgabírói átirattal foglalkozott a bizottmányi gyűlés, melynek tartalma: „... azt a tagot aki a kommün világban agitációt fejtett ki, szerepet vállalt, ki kell zárni tagjai sorából”. A bizottmányi gyűlés egyértelműen felelt írásban: „ilyen tagok sorainkban nincsenek.”²⁰

A társulat tagsága háborús hősi halottai hozzátartozóinak 1012 koronát gyűjtött össze közadakozásból.²¹

Az 1920-as években rendkívüli drágaság nehezedett az iparra és kereskedelemre. A bőr árak szinte hetenként emelkedtek, így a társulat is kénytelen volt áremeléseket végrehajtani, hogy magát fenntartsa, s a csizmakészítéshez szükséges anyagot továbbra is be tudják szerezni a mesterek. Különböző társulatoktól (Miskolcraól, Szerencsraól, Sátoraljaujhelyből) egyre sűrűbben érkeztek a felhívások, hogy a mindenkori árrendszert a vásárok alkalmára kialakítsák, s a koordinált ártól ne térjen el egy társulat se. A nehéz helyzetre jellemző volt az alábbi határozat:

„... oly anyagi nehézségekkel küzd a társulat, hogy képtelen kiadásait fedezni, ezért a közgyűlés elé terjesztetik, a vásáron eladott minden pár csizma után a mester 10 koronát fizessen be a pénztárba. A közgyűlés az indítványt elfogadta és határozatra emelte.”²²

19. 1919. dec. 19-i Közgyűlés I. Tárgy.

20. 1920. jún. 6-i Bizottmány.

21. 1921. jan. 10-i Közgyűlés I. Tárgy Kimutatás.

22. 1921. okt. 2. Rendkívüli Közgyűlés II. Tárgy.

Sajnos ez se volt megoldás, mert a csizmaeladási hozzájárulást az 1927. évre páranként 100 koronára emelték. Elérkezett a mélypont, az árakat lehetetlen volt stabilizálni. Ezekben a nehéz években a társulat saját bevételi forrásként gyakran rendezett színdarabokat, bálakat. A társulatba való belépés díját 400, majd 1000 koronára emelték. Az évszázados értékrend, áralkuláció, munkabérszázalék teljesen bizonytalanná vált, s a kisiparosság a csőd szélére került.

Beteg, elaggott társaiért, hadirokkantakért a gyűjtéseket, megsegítéseket rendszeresen végezték ekkor, mint korábban:

„1926 év aug. 15-én félévi számadás gyűlés tartott. II. tárgy: Elnök előadja, hogy P. L. és K. J. tagtársak iszonyú betegségben szenvednek, ahol szegény családjuk sok nélkülözést viselnek, azért kéri a közgyűlést, hogy némi segélyben részesítenek. Határozat: A közgyűlés nevezettek részére 100 000 koronát szavazott meg, s ezen összeghez 41 mester csatlakozott adományával, mely együttes összeg 225 000 korona fel lett adva a kórházi betegek részére.”²³

A társulaton belül, havi hozzájárulással (meghatározott tagsági díj) *temetkezési egyesületet* alapítottak a csizmadiák a 20-as években. Nagyon hasznos társulás volt, mert minden haláleset alkalmával a temetés költsége biztosított volt. Egy megbízott pénzbeszedő a tagság soraiból havonként beszedte a temetkezési tagsági könyvbe beragasztott bélyeg ellenértékét, – s az egyesület vagyonát a hitelszövetkezetbe helyezték letétbe. A társulati elnök, aki egy személyben a temetkezési egyesület elnöke is volt, halálesetenként utalványozta a temetésre megállapított összeget. A csizmadia temetés sajátosan szervezett szertartás volt. Fegyelmезetten, zászlók alatt vonult fel a társulat, s a menetben a halottas kocsi előtt haladva kísérték elhunyt csizmadia társukat. A temetésen való részvétel kötelező volt, aki ezt elhanyagolta, pénzbírsággal, vagy egyéb megtorlással sújtották. Ide kivanózik az 1928. évi számadási gyűlés egyik tárgypontja:

„id. Éliás József tagtárs előadja, hogy nagyon sok tag nem gyakorolja a temetést, tehát kéri a választmányt, hogy e felett hozzon határozatot. A választmány az elnök urat felkérte, hogy a társulati táblát bocsássa el és hívja fel mindazon tagtárs figyelmét akik esetleg nem folytatják a mesterséget, – hajlandók-e a temetés járást gyakorolni vagy nem? . . . mert aki nem hajlandó a temetésen való megjelenésre, annak elhalálózása esetén a társulat nem vonul ki a temetésre.”²⁴

A pengő bevezetése utáni 15 év, mely a második világháború kitöréséig tartott a társulat felemelkedését, anyagi jobblétét szolgálta.

1936-ban az iparügyi minisztérium rendeletére megalakult az ipartestület, mely a községben dolgozó iparosság felettes szerve lett; a csizmadia társulat elvesztette önállóságát. Az anyagárak emelkedésével a csizma árát évenként, később negyedévenként, havonként emelték, de ez se vezetett eredményre.

1938-ban a cseh Batta gyár gumicsizma termékeivel elárasztotta az országot, hiába volt a csizmadia társulatok tiltakozása. A társulat a felgyülemlett árukészletét megvétele felajánlotta a hadseregnek, de a válasz lesújtó volt, mert a katonaságnak csak egységes, a szabványban előírt csizmaformát lehetett beszerezni, amit a gyáripár előállított. Az áruláshoz megszűnt a csizma árusítása, mert a katonaság részére lefoglalták a helyiséget.

23. 1926. aug. 16-i Félévi Számadó gyűlés II. Tárgy.

24. 1928. máj. 12-i Választmány ülés III. Tárgy.

1938-tól a katonai behívások megbénították a rendszeres termelést, a második világháborúba az abaújszántói csizmadiák 70%-át behívták harctéri szolgálatra: nagy részük ott pusztult a doni harcokban, vagy a fagyhalál áldozatául esett. Az itthon maradt öregek és betegek már nem tudták többé a szervezett testületi életet megteremteni. A világháború után egyetlen jegyzőkönyv tanúskodik a krónika hitelességéről, mely felmérte a szörnyű áldozatokat. Vásárokra nem jártak többé, a felszabadulás után új vásározási rendszert vezettek be az állami vállalatok, földműves szövetkezetek.

DIE 200 JÄHRIGE GESCHICHTE DER STIEFELMACHERGESELLSCHAFT IN ABAÚJSZÁNTÓ

(Auszug)

Die Abhandlung hat Kapitel aus der Geschichte der Stiefelmacherzunft des historischen Hegyaljaer Marktfleckens ausgewählt. Das erste Kapitel beschäftigt sich mit den allgemeinen Fragen der Geschichte der Siedlung und bezeugt, dass ein sehr bedeutender Teil (5%) der Bevölkerung Gewerbtätigkeit ausübte. Das nächste Kapitel erörtert den organisatorischen Aufbau der Stiefelmacherzunft und liefert interessante Daten zur Kenntnis der Handwerkerschicht, die die Struktur der Feudalgesellschaft spiegelt. In der Abhandlung wird der Prozess eingehend behandelt, während dessen die Stiefelmacherzunft ihre Rechte dem Patrimonialgericht gegenüber erkämpft hat. Es handelt sich auch um die Ordnung des Marktes und legt ausführlich die Regeln des Innenlebens der Zunft dar, die die innere Disziplin der Gesellschaft sicherten.

Die zweite grosse Einheit der Abhandlung schildert die Epoche der Abschaffung des Zunftsystems, die der Formung der Industriegesellschaft und diejenigen wirtschaftlichen Schwierigkeiten, die die Handwerker der sich verzehrenden Marktflecken in dem sich langsam kapitalisierenden Ungarn bekämpfen mussten. Kleinere Kapitel beschäftigen sich mit den Alltags- und Festen und mit der Wirkung der grossen historischen Schicksalswenden auf das Leben der Abaújszántóer.

Das Schlusskapitel legt die Ursachen des Verfalls und Absterbens der Abaújszántóer Stiefelmachergesellschaft dar. Mit dem zweiten Weltkrieg endet die letzte Epoche des traditionellen Stiefelmacherberufes.

Béla Bakonyi